

Grzegorz Majkowski

Wpływ paraleli składniowych na kohezję kazań oświeceniowych

W niniejszym artykule pragniemy zwrócić uwagę na konstrukcje paralelne jako językowe wykładniki kohezji¹ w prozie kaznodziejskiej okresu oświecenia. Wydzielimy różnorodne, bogatsze i uboższe analogie składniowe, których właściwości spójnościowe są dodatkowo wzmocnione użyciem powtórzeń leksykalnych inicjujących paralele, np. *One ci będą pokarmem nayszdrowszym i nayłodszy, którym poślony iak olbrzym iaki wyrośniesz w drodze Pańskiej, i zwyciężysz wszystkie dufzy twej nieprzyjacioły; one ci będą w smutku naywiększą pociechą*, w słabości wzmocnieniem, [...]. Wich Nauk, s. 23².

¹ Zob. R.-A. de Beau grande, W.U. Dressler, *Wstęp do lingwistyki tekstu*, s. 20 – 21, 72 – 118; S. Gajda, *Podstawy badań stylistycznych nad językiem naukowym*, Warszawa 1982, s. 128 – 148; A. Duszak, *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Warszawa 1998, s. 91 – 112; A. Wilkoń, *Spójność i struktura tekstu. Wstęp do lingwistyki tekstu*, Kraków 2002, s. 71 – 72. Kohezja jest istotnym kryterium tekstowości. Podsumowanie badań nad strukturą tekstu znajdujemy w pracy Teresy Dobrzyńskiej *Tekst. Próba syntezy*, Warszawa 1993 (tam też obszerna bibliografia dotycząca problematyki tekstu). Dla naszych potrzeb istotne są rozważania Ewy Siatkowskiej na temat tekstu jako przedmiotu badań i jako narzędzia badawczego, zob. E. Siatkowska, *Różne funkcje tekstu w tzw. tekstologii teoretycznej i stosowanej*, „Prace Filologiczne” 2002, t. XLVII, s. 373 – 382.

² Wśród konstrukcji analogicznych wyróżniamy także paralele składniowe bez inicjalnych powtórzeń leksykalnych, np. *Ożywia, albo umarza. Błogosławi, albo odrzuca*. WitStan, 1790, s. 12. Tego typu konstrukcje uczyniłem przedmiotem rozważań w osobnym artykule, zob. G. Majkowski, *Paralelizm składniowy jako wskaźnik perswazji w prozie kaznodziejskiej (na materiale kazań okresu oświecenia)*, „Poradnik Językowy” 2002, z. 9, s. 39 – 52. Wpływ inicjalnych powtórzeń leksykalnych na powstawanie w następujących po nich strukturach paralelizmów składniowych szeroko omówiła na przykładzie literatury współczesnej Maria Dłuska, zob. M. Dłuska, *Od strony Smędy i od innych stron. Drugi szkic o pograniczu prozy i wiersza*, [w:] *Z problemów literatury polskiej XX wieku*, t. III, *Literatura Polski Ludowej*, red. tomu A. Brodzka, Z. Żabicki, Warszawa 1965, s. 299 – 318. Autorka inicjalne powtórzenie leksykalne, poprzedzające paralelizm konstrukcyjny, określa terminem *anafora*, wskazując, że jest to figura retoryczna. Całą konstrukcję nazywa *od-anaforycznym paralelizmem*. Termin *anafora* ma również drugie znaczenie, odnoszące się do badań nad kohezją tekstu, zob. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, red. K. Polański, Wrocław 1999, s.v. *anafora*. 1. Dłatego w niniejszym artykule pozostaniemy przy opisowym określeniu *inicjalne powtórzenie leksykalne*. Należy *inicjalne powtórzenie leksykalne* oddzielić od *anafory* również w tym sensie, że

Materiał przykładowy, który stanowi podstawę rozważań, został wyekscerpowany z kazań wygłoszonych i wydrukowanych w XVIII w. (przede wszystkim w drugiej jego połowie), a więc w okresie, kiedy sytuacja polityczna w Rzeczypospolitej w sposób szczególny inspirowała środowiska kościelne do wyrażania opinii o stanie państwa.

Tematyka oraz forma kazań była pod bezpośrednim wpływem ideałów oświecenia, a zwłaszcza ruchu tzw. oświecenia katolickiego, który propagował wśród duchowieństwa i wiernych nowe prądy, starał się godzić nauczanie Kościoła z naukami ścisłymi i przyrodniczymi³. Stąd charakterystyczne treści, oparte na tendencjach racjonalistycznych w twórczości kaznodziejskiej. Religijna proza oratorska, w której dominują autorzy wywodzący się ze środowisk zakonnych: pijarzy, jezuiti, księża misjonarze św. Wincentego á Paulo, a także franciszkanie, bernardyni i inni⁴, podejmuje, obok problematyki teologicznej, również zagadnienia patriotyczno-obyczajowe. Księża wyrażają swoje poglądy w sprawach dotyczących funkcjonowania państwa, sejmu, działalności króla i jego otoczenia, np. *Na zaczęciu Trybunałów Koronnych Kazania od r. 1743 do r. 1754 Którym przydane Kazania na Zaczęciu Ziemstwa Lubelskiego w r. 1744 i na S. Rozalią miane przez X. Wojciecha Alojzego Zabielskiego Societatis Jesus [...] do druku podane roku 1754 w Lublinie* (ZabTryb). Kaznodzieje poruszają także problemy związane z wychowaniem młodzieży, np. *Kazania przygodne W.X. Kaspra Balsama Soc. Jesus, T. II O Występkach i Obowiązkach ludzi młodych za pozwoleniem Starszych do druku podane w Poznaniu 1765* (BałWyst). Wprowadzona na ambonę tematyka podporządkowana prądom oświeceniowym wymagała nowej formy, która tak, jak treść była próbą niwelowania dystansu między nadawcą a odbiorcą tekstu kazania. Józef Pelczar zauważa, że w kaznodziejstwie tzw. „okresu naśladownictwa” (druga połowa XVIII w.) „Co do formy, spostrzegamy widoczną dążność do utworzenia misternego planu, mianowicie symetrycznego rozłożenia materii za pomocą podziałów i podpodziałów i logicznego powiązania poszczególnych części. Zasługiwałoby to na pochwałę, gdyby nie zbytnia rozwlekłość i za sztuczna budowa zdań; nierzadko bowiem okresy są zbyt długie i zanadto skomplikowane, co z jednej strony sprzeciwia się duchowi języka polskiego, z drugiej mowę czyni ciężką i mniej zrozumiałą”⁵. Niemniej kaznodzieje dążą do tego, aby wywód był uporządkowany, transparentny, prosty i starają się modernizować język, budować

określenie *inicialne* przypisujemy także jednostkom, które poprzedzają człony podobnie lub identycznie ukształtowane składniowo, ale występujące w pozycji medialnej zdania. Rozwiązanie skrótów, które lokalizują przykłady źródłowe podajemy na końcu artykułu.

³ Zob. Z. L i t a k, *Od reformacji do oświecenia*, Lublin 1994, s. 122; W. P a z e r a, *Polskie kaznodziejstwo epoki oświecenia*, Częstochowa 2000, s. 29 – 34; zob. także, A. Z a k r z e w s k i, *Idee oświecenia w kazaniach polskich*, Częstochowa 1986.

⁴ Zob. W. P a z e r a, *Polskie kaznodziejstwo...*, zwł. s. 10, s. 30 – 31; zob. także, J. P e l c z a r, *Zarys dziejów kaznodziejstwa w kościele katolickim*, cz. II. *Kaznodzieje polscy*, Kraków 1896.

⁵ Zob. J. P e l c z a r, *Zarys dziejów kaznodziejstwa...*, s. 273 – 276.

krótsze zdania precyzyjniej wyrażające myśl kazania⁶. Pragną przeciwstawić się interpunkcji intonacyjnej ujemnie wpływającej na zrozumiałość wypowiedzi, przyczyniającej się do powstawania tworów międzykropkowych, w których trudno jest odgraniczyć poszczególne zdania pojedyncze i złożone⁷.

Uporządkowaniu tekstu kazania służy zabieg językowy w postaci paralelizmu składniowego. Paralelizm składniowy jest definiowany jako zjawisko, które „polega na powtarzaniu struktury poprzedniego zdania lub członu syntaktycznego, często połączone z powtórzeniem części jednostek leksykalnych”⁸ lub jako zjawisko „oparte na identyczności lub podobieństwie budowy zdań czy zespołów zdaniowych”⁹. Jest on odmianą paralelizmu, czyli „rodzaju powtórzenia: wystąpienia w wypowiedzi elementów analogicznych formalnie lub treściowo”¹⁰.

W drukowanych wystąpieniach kaznodziejskich podejmujących zagadnienia polityczne i wychowawcze paralelizm jest często stosowanym zabiegiem językowym. Jego koncentracja w tekście przypada na część środkową, po wstępie, na tę część, która służy podaniu argumentacji opartej na dowodach zaczerpniętych z rozumu i z potocznego doświadczenia.

Na kohezynność tekstu kaznodziejskiego wpływa przede wszystkim obecność paraleli składniowych z inicjalnym powtórzeniem leksykalnym. Powtórzenia wyrazowe są charakterystyczne przede wszystkim dla jednostek zdaniowych występujących w ciągach wyliczeniowych¹¹ o silnym zabarwieniu emocjonalnym. Paralelizm leksykalny inicjuje i jednocześnie określa kształt formalny symetrii składniowych po nim następujących. Kohezynność tekstu wzmacniają takie inicjalne powtórzenia, jak: imperatywy, np. *obaczmyż*; orzeczenia w trybie oznajmującym, np. *chce*; modulanty, np. *niech*; podmioty wyrażone zaimkami osobowymi: *ona*, *wy*; przydawki zaimkowe w postaci zaimka wskazującego *taka*. Na początku paralelnych wypowiedzeń spotykamy także zaimki pytajne *kiedy//kiedyż*, spójnik uzasadniający *bo*, czy też wyróżnik implikacji *jeżeli*.

⁶ Zob. W. P a z e r a, *Homiletyka oświecenia jako pole zmagania o język narodowy*, [w:] *W kręgu literatury, języka i kultury*, red. A. M a j k o w s k a, M. L e s z - D u k, Częstochowa, s. 89 – 94.

⁷ Zob. I. B a j e r o w a, *Kształtowanie się systemu polskiego języka literackiego w XVIII wieku*, Wrocław 1964, s. 125 – 127.

⁸ Zob. *Encyklopedia językoznawstwa...*, s. v. *paralelizm*.

⁹ Zob. M. G ł o w i ń s k i, T. K o s t k i e w i c z o w a, A. O k o p i e ń - S ł a w i ń s k a, J. S ł a w i ń s k i, *Słownik terminów literackich*, Wrocław 1989, s.v. *paralelizm*.

¹⁰ Zob. *Encyklopedia językoznawstwa...*, s.v. *paralelizm*. zob. także, M. G ł o w i ń s k i, T. K o s t k i e w i c z o w a, A. O k o p i e ń - S ł a w i ń s k a, J. S ł a w i ń s k i, *Słownik terminów...*, s.v. *paralelizm*. Na różne klasyfikowanie paralelizmu zwraca uwagę M.R. M a y e n o w a, *Paralelizm formalny*, [w:] *tejsze, Poetyka teoretyczna. Zagadnienia języka*, Wrocław 1974, s. 189 – 195. Opracowania stylistyczne omawiają paralelizm składniowy w rozdziałach poświęconych środkom stylistyczno-składniowym. Zob. H. K u r k o w s k a, S. S k o r u p k a, *Stylistyka polska. Zarys*, Warszawa 2001, wyd. V z uzupełnieniami, s. 217 – 220; J. K i d a, *Stylistyka, styl i język artystyczny w edukacji polonistycznej*, Rzeszów 1998, s. 188 – 190.

¹¹ Zob. M. G r o c h o w s k i, *Wprowadzenie do opisu wyliczenia jako zasady budowy tekstu*, „Pamiętnik Literacki” 1978, LXIX, z. 3, s. 131 – 147.

Na spójność w prozie kaznodziejskiej wpływa, np. zabieg polegający na dwukrotnym powtórzeniu w pozycji inicjalnej kolejnych jednostek zdaniowych orzeczenia słownego wyrażonego czasownikiem w 1. os. l. poj. w trybie rozkazującym, np. *obaczmyż*. Powtórzenie zastosowane w tekście jednocześnie wzmacniania polecenie. Imperatyw *obaczmyż* rozpoczyna konstrukcje z członami podobnie ukształtowanymi składniowo. Taka sytuacja dotyczy wyrażen: *co to ieŝt ta Wolnoŝć; co to ieŝt prawdziwa Szlachetnoŝć* i zdania podrzędne uzasadniającego z powtórzonym spójnikiem *aby*:

Obaczmyż co to ieŝt ta Wolnoŝć, aby jey ŝacunek był pobudką Sędziomdo ŝprawiedliwoŝci. To będzie Uwaga pierwŝa [...]. Obaczmyż co to ieŝt prawdziwa Szlachetnoŝć, aby jey powaga ŝtała ŝię utwierdzeniem rozumney w Narodzie wolnoŝci. To będzie Uwaga druga. KarpTryb, 1778, s. 11.

Na spójność tekstu kazania oŝwieceniowego wpływa takŝe powtórzenie na początku kolejnych zdań wyrażenia, w którego ŝkładzie wyróŝniamy emfazę orzeczeniową *chce* i leksem *ŝebyŝmy* z koŝcówką *-ŝmy*, sugerującą toŝsamoŝć nadawcy i odbiorcy oraz zgodnoŝć ich działań. Po wyrażeniu: *chcę ŝebyŝmy* następuje układ analogicznych orzeczeń słownych w prepozycji względem kolejnych okreŝleń:

Nienagania więc S. Wiara Nafza, wrodzonego ludziom ŝawy pragnienia, owŝzem-wyraŝnie ŝtarać ŝię o nię zaleca. *Chce* tylko *ŝebyŝmy ŝli do ŝwiałtyni* chwały drogą Cnoty i Zaŝlugi, [...]. *Chce ŝebyŝmy* cieniem ŝkromnoŝci *przydawali* tym więcęcy ŝwiatła zaŝlugom naŝym, Cnocie i chwale, [...]. KosWiel, 1792, s. 153.

Powtarzany jest takŝe inicjalnie ulokowany modulant *niech*. Obok funkcji spajania wyraża stan emocjonalny nadawcy. Czterokrotnie powtórzony modulant zajmuje pozycję uprzednią w stosunku do orzeczenia i podmiotem. Poczwórną paralelę otwiera i zamyka konstrukcja z orzeczeniem przed podmiotem. Wewnątrz paraleli szyk jest odwrotny w stosunku do struktur granicznych — podmiot wyprzedza orzeczenia. Taki układ jest podyktowany zachowaniem właŝciwego rytmu i indywidualnym zapatrywaniem nadawcy tekstu, który inwersję szyku wykorzystuje do podkreŝlenia róŝnych treŝci:

Niech mocą niŝczącego czasu, lub nieprzyjacielŝkiego pogromu *walą ŝię Miasta i twierdze*: podzwignie ie z gruzow i nowemi kray przyozdobi złączone Mnóŝtwo Ludu. *Niech* iakimkolwiek przypadkiem *kray podupadnie i zuboŝeie*, przemyŝł złączony z pracą zafilić go potrafi. *Niech nieprzyjaciel przegraŝa ŝię na zgubę Narodu*, ziednoczone milionow ludzi ferca i waleczne ramiona będą iego tarczą.

Niechay naytwardŝe *zbiegną ŝię* na Oyczyznę *przeciwnoŝci* i uŝliują wzruŝzyć całą iey ŝzczęŝliwoŝci budowę [...]. KosJed, 1792, s. 184.

Na początku kolejnych jednostek zdaniowych występują takŝe zaimki osobowe: *ona*, *wy*. Warunkują paralelizm ŝkładniowy w konstrukcjach po nich następujących. Czterokrotnie powtórzony w ciągu wyliczeniowym podmiot w postaci zaimka *ona* wpływa na ŝkształt gramatyczny czterech orzeczeń słownych (2. os. l. poj. cz. teraŝniejszego), po których następują kolejne okreŝlenia:

Ona mieżka w radach, Ona Ćwicy i dofkonali myśli i zdania. Ona drogami nieprawemii ufty dwuięzycznemi brzydzi się [...]. Ona zawfze drogami sprawiedliwości postępuie, i ścieżek sądowych pilnie strzeże, A rołkosz iey naywiękfza ieft, mieżkać z Synami ludzkiemi. WitKat, 1796, s. 20.

Podobnie powtórzone w trzech kolejnych jednostkach zdaniowych podmiot wy wpływa na identyczność użytych postpozycyjnie orzeczeń (2. os. l. mn. cz. terażniejszego). Przykłady:

Wy, rozfzerzacie Granice Pańtw Wałzych, ażebyście zagarnianiem zyznych i bogatych Prowincyi, bez pracy i kołztu, pomnażali dołtarki i bogactwa kraiove; [...]. Wy, wfępnym boiem, przez drogi (że tego tu użyię podobieńftwa) ułłane kwiatem, i różami, przez Kraie płynące miodem, i mlekiem, wchodzicie, niby w iakoweś rołkoszne, i pełne wyniołłych i rodzajaynych drzew ogrody; [...]. Wy iuż kołztuiecie tych pięknych Owoców, [...]. WitKat, 1796, s. 15 – 16.

Inicjalnie jest także zlokalizowana przydawka zaimkowa wyrażona zaimkiem wskazującym *taka*. Paralelizm leksykalny inicjuje dwie kilkuskładnikowe konstrukcje o całkowitej tożsamości składniowej. Identyczność obejmuje także szyk użytych określników. Przydawka zaimkowa określa podmiot w mianowniku, po którym następuje orzeczenie imienne o rozwiniętej budowie z dwoma orzecznikami przymiotnikowymi, z których jeden jest użyty w prepozycji, a drugi w postpozycji względem łącznika *jest*. Konstrukcję zamyka analityczne dopełnienie z szeregową formą biernikową: *nad + biernik + i + biernik* rozwinięte przydawką przymiotną. Identyczność składniowa wzmocniona powtórzeniem przydawki zaimkowej to zabieg językowy, który służy nakłanianiu do przyjęcia określonych zapatrywań i jednocześnie nadaje tekstowi silne zabarwienie emocjonalne, zwłaszcza gdy konstrukcja jest poprzedzona wykrzyknikiem typu: *O!* Oto przykład:

O! Taka Potęga filnieyfa ieft i trwałfa nad niedoštepane mury i Fortece! Taka obrona pewnieyfa ieft i dzielnieyfa, nad milionowe Woysk szyki i hufce, prowadzone mufem i nakazem! WitKat, 1796, s. 27.

Spotykamy także kilka następujących po sobie wypowiedzeń pytajnych rozpoczynanych tym samym zaimkiem pytajnym *kiedy//kiedyż*. Wypowiedzenia te mają silne zabarwienie emocjonalne, graficznie eksponowane znakiem wykrzyknika. Zaimek pytajny inicjuje zdania charakteryzujące się wyraźną symetrią składniową. Analogia dotyczy wystąpienia podmiotu w mianowniku przed orzeczeniem imiennym w czasie przeszłym z łącznikiem *być* i orzecznikiem w narzędniku oraz dopełnienia w dopełniaczu z określeniami przydawkowymi przymiotnymi. Oto przykład:

Kiedyż ta rozumna wolność była nafzey Oyczyzny udziałem, [...] kiedy niefkażoność obycaziow była utrzymaniem sfodkiey fwobody! Kiedy fczerość, otworzyfłość, pomierność życia, trzeżwość i rzetelność była Narodu nafzego Charakterem i Duchem iego ożywiającym. KarpTryb, 1778, s. 17.

Kohezję podtrzymują również konstrukcje analogiczne rozpoczynane spójnikiem uzasadniającym *bo*, który jednocześnie nawiązuje do uprzednich wypo-

wiedzeń. Powtórzony spójnik *bo* poprzedza podmiot wyrażony rzeczownikiem odczasownikowym. Identyczność lub podobieństwo składniowe dotyczy wystąpienia *nomina actionis* w pozycji inicjalnej zdania (w l. poj. w pierwszym zdaniu i w l. mn. w drugim), a w pozycji finalnej orzeczenia z powtórzonym dopełnieniem w bierniku i określeniem przydawkowym: *aż nadto + narzędnik*. Są to konstrukcje o silnym zabarwieniu emocjonalnym, wizualnie oddanym znakiem wykrzyknika:

Bo wzgarda Religii, aż nadto zuchwałemi czyni występki! Bo! Zgorszenia aż nadto powszechnemi czynią występki! Wit Środ, 1791, s. 29.

W kazaniach oświeceniowych spotykamy także zdania, w których paralelizm składniowy dotyczy konstrukcji wyrażonych w czasie zaprzeszyłym z powtórzeniem wyrażenia *bodaybym* i szyku *był umarł, był zkościł, ofzalał*:

Bodaybym był pierwey umarł, a niżeli Ciebie Boga moiego kiedy obraził. Bodaybym był w ten czas zkościł, ofzalał, gdym miał pierwiastki życia rozumnego tobie należącego czartu ofiarować. BałWyst, 1765, s. 22.

Wyróżniamy także paralelnie ukształtowane zdania warunkowe będące jednostkami ciągu wyliczeniowego. Powtórzony wyróżnik implikacji *jeżeli* rozpoczyna konstrukcje z orzeczeniem w 3. os. l. poj. oraz powtórzonym przymiowym wyrażeniem w *pośrodku*:

Jeżeli uczy ten Niebiełki Nauczyciel! Tedy w pośrodku: [...]. Jeżeli łask wcielenia łwego użycza! Także w pośrodku. ZabTryb, 1745, s. 46.

Paralelne konstrukcje składniowe z inicjalnym powtórzeniem leksykalnym są silnym środkiem kohezyjnym w kazaniach oświeceniowych. Ponadto, wzmacniają skuteczność przekazu, wpływają na jego perswazyjność. Spajająca i retoryczna funkcja powtózonego leksemu rekompensuje redundancję informacji, która pojawia się przy jego użyciu w paralelach. Zastosowanie paralelizmów składniowych w wystąpieniach kaznodziejskich to także w pewnym stopniu stylizacja na wypowiedź Pisma Świętego¹². Należy zaznaczyć, że spójność zapewniają też paralele bez powtórzeń leksykalnych (zob. przypis 2).

Analogie składniowe spajają także świeckie broszurowe teksty publicystyczne z XVIII wieku, np.

*W Jego [Seymu] tylko mocy niech będzie Prawa nowe stanowiąc, lub łtare poprawić czyli znołić, [...]. W Jego tylko mocy Woynę wypowiadać pokóy robić, [...]. W Jego tylko mocy łtraż Królestwa, y wszystkie Kommissye z czynów examinaować*¹³.

¹² Danuta Bienkowska zalicza paralelizm do typowych właściwości stylistycznych biblijnych ksiąg poetyckich. Zauważa, że dla ksiąg tych i dla poezji hebrajskiej charakterystyczne są powtórzenia zwrotów, całych zdań oraz strof, które mogą funkcjonować w tekście poetyckim jako refreny, podkreślające budowę stroficzną psalmu, zob. D. B i e ŋ k o w s k a, *Polski styl biblijny*, Łódź 2002, s. 124 – 127, s. 131 – 132.

¹³ Przykład został po raz pierwszy przedstawiony w moim wystąpieniu *Językowe wyznaczniki spójności w osiemnastowiecznym dyskursie politycznym (na przykładzie Uwag Jaśnie Wielmoż-*

Występują również w ulotkach politycznych w drugiej połowie XX wieku:

*Dziękujemy Episkopatowi Polski. Dziękujemy uczestnikom głodówki protestacyjnej. Dziękujemy Studenckiemu Komitetowi Solidarności w Krakowie [...]*¹⁴.

Paralele składniowe wpływają także na kohezję kazań z końca XX wieku:

Rozmawiaj, a nie gorsz się! Rozmawiaj, a nie czuj się obrażony czy zagrożony.
MalBibl, 1998, s. 333.

Spis źródeł w układzie alfabetycznym ich skrótów

- BalWyst — *Kazania przygodne W. X. Kaspra Balsama Soc. Jesu. Tom II O Występkach i Obowiązках ludzi młodych za pozwoleniem Starszych do druku podane w Poznaniu 1765.*
- KarpTryb — *Kazanie X. Michała Karpowicza na Rozpoczęciu Trybunału Głównego W.X.L. Przed Pożądanym Jednomyślnym Obraniem Do Łaski Marszałkowskiej Jaśnie Wielmożn: Jmci Pana Michała hrabi Rokickiego Kasztelana Mińskiego Kawalera Orderu S. Stanisława O Rozumnej Narodu Wolności, i Szlachetności prawdziwey Dnia Pierwszego Maja 1778 w Grodnie.*
- KosJed — *Kazanie o jedności, zgodzie i pokoju w dzień przeniesionej Stanisława S. Uroczystości Jmieni Najjaśniejszego Pana i Pierwszemu Obchodu Ustawy Rządowej Rocznicy przez X. Jana Nepomucena Kossakowskiego Pralata Katedry i administratora Diecezyi Wileń: Roku 1792. miane w Wilnie.*
- KosWiel — *Kazanie o prawdziwej wielkości i chwale człowieka w dzień uroczystości Kazimierza S. Królewica Polskiego w Kościele S. Jana Akademii Wileńskiej Przez X. Jana Nepomucena Kossakowskiego pralata Katedr i Administratora Diecezji Wileńskiej r. 1792, w Wilnie.*
- MalBibl — *Kazania księdza Malińskiego. Być sobą — Twoja godność (Materiał do konferencji i refleksji duszpasterskiej), „Biblioteka kaznodziejska. Miesięcznik homiletyczny” 1998, t. 140, nr 5 – 6 (maj – czerwiec).*
- WichNauk — *Nauki dla młodzi Jako mają urządzić swe życie z którego by Bogu chwała, Ojczyźnie pomoc, rodzicom pociecha a i wieczne wy-*

nego Bnińskiego) na IV Międzynarodowym Interdyscyplinarnym Sympozjum Naukowym *Formacje dyskursywne w kulturze, językach i literaturze europejskiej*, 19 – 21 listopada 2003 r., Częstochowa, [artykuł w druku].

¹⁴ Ten z kolei przykład wykorzystałem w artykule *O wskaźnikach nawiązania w ulotkach z lat 1976-1991*, [w:] *Język — Człowiek — Kultura. Rozprawy i artykuły. Księga pamiątkowa poświęcona profesorowi Marianowi Jurkowskiemu*, red. B. C z o p e k - K o p c i u c h, Piotrków Trybunalski 2000, s. 83 – 84.

- niknęło zbawienie, złożone i do druku podane przez X. Michała Ignacego Wicherta, Kanonika pultuskiego część II. w Łowiczu 1792.*
- WitKat — *Kazanie Przy Uroczystym Obchodzie imienin Najjaśniejszej Monarchyni Katarzyny Wtorey Imperatorowy Caley Roffyi. Przez I. X. Ignacego Witofzyńskiego, Kaznodzieję Najjaśniejszego Króla IMCI Polskiego Stanisława Augusta. Kanonika Katedralnego Kamienieckiego w Kamieńcu Podolskim w Kościele Katedralnym Obrządku Lacińskiego Dnia 5. Grudnia Nowego Kalendarza Roku Pańskiego 1795 mowione. Wydrukowane w Poczaiowie. Roku 1796.*
- WitStan — *Kazanie na Uroczystość S. Stanisława Biskupa Krakowskiego i Męczennika W czasie ciągu Obrad Seymowych, pod Związkiem Konfederacyi Rozpoczętych, i Rok już drugi agitujących się do Najjaśniejszych Rzpltey Stanow Przez Ignacego Witofzyńskiego, Kaznodzieję J. K. Mci, Kanonika Katedralnego Kamienieckiego, i Koadiutora Warszawskiego w Kościele Parafialnym Warszawskim S. Krzyża. Dnia 8. Maia R. P. 1790. Mowione. Za Dozwoleniem Zwierzchności.*
- WitŚrod — *Kazanie o środkach, i sposobach, zachęcających do Cnoty i zrażających występki w celu i widokach Duchownych razem i Politycznych uważanych. W Dzień Uroczystości S. Stanisława B.K.M. Korony Polskiej i Najjaśniejszego Stanisława Augusta Króla Polskiego i Wielkiego Xięcia Litewskiego Patrona do Najjaśniejszych Rzeczypospolitej Stanów w Podwojonym JWW Posłów składzie, na Sejm Ordynaryjny Warszawski pod Związkiem Konfederacji Zgromadzonych W Kościele Parafialnym S. Krzyża Warszawskim przez Ignacego Witoszyńskiego Kaznodzieję Królewskiego Kanonika Katedralnego Kamienieckiego i Koadutora Warszawskiego, Dnia 8 maja 1791. mówione.*
- ZabTryb — *Na zaczęciu Trybunałów Koronnych Kazania od r. 1743 do r. 1754 Którym Przydane Kazania na Zaczęciu Ziemstwa Lubelskiego w r. 1744 i na S. Rozalię miane przez X. Wojciecha Alojzego Zabielskiego Societatis Jesu Kaznodzieję Orydynariusza teraz za pozwoleniem Starszych do druku podane roku 1754 w Lublinie, w drukarni Collegium S.J.*